

V. RAISZ RÓZSA

főiskolai tanár

Eszterházy Károly Főiskola

Eger

Wacha Imre: Igényesen magyarul. A helyes kiejtés kézikönyve.

Argumentum Kiadó. Budapest. 2010. 307 l.

A szerzőt a szakmai és pedagógus társadalom mint szótárszerkesztőt és a retorika – a szövegszerkesztés, a szövegmegszólaltatás, a hangzó beszéd – szakértőjét ismeri évtizedek óta. Emlékeztetőül fontosabb műveiből: Petőfi-szótár I-IV. (1973–1987, társszerkesztő), A rádióbemondó beszéde (1973), Beszélgessünk a beszédről (1978), A magyar beszédhangok képzése (1980), A pedagógiai kommunikációs képességek fejlesztése a videotechnika segítségével (1983), Nyelvészet és tömegkommunikáció (1985), Közéleti beszédünk (1987), Nyelvi illetan (1987), Retorikai tanulmányok (1987), A Kazinczy-versenyek huszonöt éve (1991), A korszerű retorika alapjai I-II. (1994), Anyanyelvünk vonzásában (1997), A szöveg és hangzása (1999), Az értelmes beszéd hangzása (2003), A nyilvános megszólalás követelményei és gondjai (2007) stb.

A jelen kötet is az élőbeszéd, a kulturált emberi beszéd jellemzőit mutatja be, annak elsajátításához ad elméleti és gyakorlati tudnivalókat. A címlapon olvasható alcím úgy tűnheti fel az olvasó számára a kötet anyagát, mintha csak a beszédhangoknak, a szavaknak (helyes, pontos) kimondásáról szólna, de az előszóból, még inkább a tartalomjegyzékből már a tüzetes tanulmányozás előtt is megtudja az olvasó, hogy ennél sokkal, de sokkal többről van szó. „Igényesen magyarul – Az igényes beszéd hangzása”: így olvassuk a bevezetőben, s ez már pontosabb megjelölése a témának, valójában az igényes beszéd kézikönyvét tartjuk kezünkben. A kötet korszerű, alapos, pontos ismeretanyagot tartalmaz, de gyakorlati céljánál fogva nem új tudományos eredmények közzlése a feladata, hanem a korszerű ismereteknek egyfajta részletes összefoglalása, melyből a nyilvánosság előtt megszólalók – tanítók, tanárok, hivatásos beszélők: rádió- és televízióbemondók, műsorvezetők, előadóművészek, politikusok stb. – tanulhatnak, és haszonnal mélyülhetnek el benne a fiatalok: középiskolai diákok, egyetemi, főiskolai hallgatók stb.

Az első fejezet több oldalról, többféle megközelítésben foglalkozik a magyar nyelv rétegződésével, finoman differenciálva a különféle kategóriákat. Végül az összes addigi szempontot egységesítve „vertikális és horizontális síkon” az igény- vagy stílus szintet és a nyelvi rétegeket egymásra vetítve mutatja be a nemzeti nyelv rétegeit, majd meghatározza a nyelvi eszmény, a nyelvi norma, a nyelvhasználati norma, a belső vagy rétegnorma fogalmát. Ezek alapján minden olvasója eldöntheti, milyen beszédhelyzetben mely szinthez kell alkalmazkodnia. A részletes fejtegetéseknek áttekinthető, vázlatszerű összefoglalását is közli „Mellékletek” címen, a könnyebb eligazodás érdekében.

A kiejtési normával foglalkozó fejezet a beszédhang és a hangképzés fogalmának részletes és rendszeres bemutatása után a hangkapcsolódási szabályokat tárgyalja. Fontos közlendő benne, hogy az igényes beszédben ma már nem mindig mennek végbe bizonyos hangváltozások (hasonulások, összeolvadások, mássalhangzó-rövidülések, magánhangzó-betoldások), például nem *gójj*a, hanem *gólja*, nem *heccség*, hanem *hegység*, nem *teja*, hanem *tea* stb.

A hangképzés fizikai, fiziológiai folyamatának leírása azért fontos, mert a henyé hangképzés, az indokolatlanul gyors beszéd szinte minden műveltségi rétegen sajnálatosan jelen

van. A kötetben a beszédsszervek részletes bemutatását mindenütt követi az esetleges hangképzési hiba jellemzése („fedett” hang, orrhangzós beszéd, túlartikuláltság stb.). A magánhangzók és a mássalhangzók képzését részletesebben írja le, mint a használatban lévő iskolai tankönyvek, emellett igen hasznos, gyakorlásra is alkalmas példaanyagot közöl. Fontos fejezet foglalkozik az idegen nevek, szavak, kifejezések ejtésének kérdésével, felsorakoztatja a nagyobb európai nyelvek beszédhangjainak megközelítően helyes magyar szövegbeli kiejtését.

A 4–10. fejezet a mondat- és szövegfonetikai eszközök részletes bemutatását tartalmazza. Ezek már nemcsak a pontos hangképzést jelentik, hanem az értelmes, értő és értető beszéd kritériumait ismerjük meg e részekből, a mondatfonetikai és prozódiai eszközöket: hangsúly, hangjelentés, időtartam, ritmus... – és ezek együttes jelentkezését. Sok álszabályt és kiejtési, hangsúlyozási babonát, tévhitet cáfol meg a szerző szemléletes példatárával. Érdekes fejtegetés a hangideál, az orgánium, a hangszínezet egyénre jellemző sajátosságainak és szerepének kifejtése (mennyire határozza meg mindezt a beszélő kora, neme, alkata, jelleme, egyénisége, temperamentuma, származása, műveltsége, személyisége; mennyit segít mindez az értelmezésben, érzelmkifejezésben). Bármiről beszél is a szerző, az alacsonyabb nyelvi szinteket (szó, mondat) tárgyalva is szöveg szemléletű: a mondat beépül a szövegbe, a szituációba, a beszédpartnernek közös ismeretanyagába. Példái kiváló szövegelemzések.

Nagyon jól alátámasztja a fenti állítást a beszéd ritmikai elemeivel foglalkozó nagy fejezet, mely az artikulációs ritmustól (annak hibáit is bemutatva: pattogás, lepeggés, hadarás, dadogás) az értelmi ritmuson (a különböző szerkezetű, hosszúságú mondatok ritmikai tagolása; bokrosítás, tömbösítés, a közbeékelések ritmikai megoldásai stb.) tárgyalásától jut el a szöveg egész tagoltságából adódó ritmus bemutatásáig. A mondaton belül jelentkező ritmikai hibák után (ezek közül igen gyakori a „kötőszó előtt szünetet kell tartani” álszabályból eredő félreértéseket is okozó szünettartás) „a pergő ritmus és a dinamikus beszéd téves értelmezés”-éig: a kereskedelmi rádiókban, televíziókban a műsorvezetőktől hallható tagolatlan, dallamtalan, szünet nélküli gyors beszéd hibáztatásáig.

A mondat- és szövegfonetikai eszközök összefüggésének tagolása az egységek szövegbeli kapcsolódását mutatja be; együttes jelentkezésük fontos a szöveg megértéséhez. A szupraszegmentális eszközökön kívül – ezeken túl – utal a szövegen kívüli tényezőkre (kommunikációs helyzet, annak megváltozása, a közlés folytatásának vagy lezárásának érzékeltetése stb.). Az iskolás szöveg megismerését elkerülendő tudnia kell a szöveg megszólaltatójának, hogy az írásjelek „hangzásértéke többarcú”, azaz ismét nyelvi babonát osztat el például azzal, hogy kiemeli: helytelen a vesszőt kötelező érvénnyel szünetjelölőnek tartani.

Így jutunk el a kötetnek ahhoz a nagy egységéhez, amely a hangzó beszédet mint egész produktumot tárgyalja: felkészülés a szöveg megszólaltatására (szövegelemző munka, ennek lépései, a szöveg mögöttes világának feltárása, értelmi, érzelmi hangzásbeli kritériumok stb.). A reprodukív beszédn kívül bemutatja a kötet a spontán beszéd jellemzőit és követelményeit, ebben a szövegalkotás a gondolkodással azonos időben megy végbe, a hallgató is együtt gondolkodik a beszélővel, illetve párbeszéd alakulhat ki, beszédpartnerekké válhatnak. E részben is leír sajátos jelenségeket: a töltelékelemeket, a nyegegést, a hezitálást.

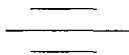
A hangzó beszéd „sajátos alkalmazási területeit” jellemzi: a felolvasást (ennek minőségi fokozatait); a versmondást, a prózamondást: mindkettővel kapcsolatban figyelmeztet a szerző arra, hogy a művészi szövegeket is korunk ízlése szerint kell megszólaltatni: kerüendő a „szavalás”, a patetikus, prelegáló, deklamáló előadásmód, legyen a megszólaltatás értelmező, amellet expresszív. Ezeket a fejezeteket – és bennük az elmélyült, részletes szövegelemzéseket – a tanárok és az előadóművészek nagy haszonnal tanulmányozhatják.

A szövegejtés énekléskor című fejezet értékes, szakmailag igen megalapozott tanácsokat ad az énekművészeknek, s a rájuk vonatkozó fejtegetéseket a színművészek, előadóművészek is jól hasznosíthatják.

A kötet igen gazdag jegyzéket közöl az ide vonatkozó magyar szakirodalomból, ez segíti az olvasót a téma további tanulmányozására.

A kiváló, tüzetes gyakorlati kézikönyv mindenkinek ajánlható, aki az egységes, művelt magyar köznyelvi hangzó beszéd elsajátítására, alkalmazására törekszik, illetve erre nevelési tanítványait. A fejezetekben megjelenő gyakorlati anyag elemzéseinek alapos részletessége egyéni gyakorlásra is alkalmassá teszi a kötetet.

A kitűnő és hasznos kötet gyakorlati értékét tovább növelné, ha következő kiadásai hangzó (CD-) mellékletet is tartalmazhatnának.

KOVÁTSNÉ DR. NÉMETH MÁRIA
NYME Neveléstudományi Intézet igazgatója
A Környezetpedagógiai Doktori Program vezetője
Győr

Réthy Endréné: Tanári teljesítmény-visszajelzés hatása a tanulók személyiségére.

Comenius Oktató és Kiadó Kft. – Pécs, 2011. 304 oldal

Réthy Endréné most megjelent könyvében több mint három évtizedes tudományos kutatómunkájának teoretikus és empirikus eredményeinek, valamint a széles körű nemzetközi és hazai interdiszciplináris szakirodalomra épülő, eddig még nem publikált, újabb kutatási eredmények összegzéséeként a pedagógia legjellemzőbb, legfontosabb problémakörét elemzi, értékeli. Ténymegállapításaival perdöntő bizonyítékkal szolgál arról, hogy a gyermekekről alkotott s időről időre „változó kép, felfogás, hit, meggyőződés, mentalitás legmarkánsabban a gyermek, a tanuló teljesítményének visszajelzésében fejeződik ki”. Ezek a közvetlen és tágabb környezetből, szülőktől és tanároktól érkező visszajelzések alakítják a gyermek tanuláshoz való viszonyát, motiváltságát, önértékelését, befolyásolják a tanulás minőségét.

A teljesítmény-visszajelzést jelentősen befolyásolja az adott társadalom, mely „az iskolában a gazdaság továbbfejlődésének motorját látja”, melynek feltétele, hogy az iskolában minőségi munka folyjon. A ma társadalmának elvárása szoros összefüggésben van a neveléstudomány által kutatott és megfogalmazott érték közvetítéssel, az önszabályozó tanulás kialakításának igényével.

Maga az értékelés kutatása néhány évtizedes múltra tekint vissza. Mindennek ellenére a pedagógusok gyakorlatában továbbra is a legtöbb gondot az értékelés sokoldalú megvalósítása jelenti, a pedagógusok tevékenysége a teljesítmény-visszajelzésben inkább ösztönös, mint tudatos, és kevésbé hatékony.

A pedagógusok felkészítéséhez hiánypótló mű Réthy Endréné munkája, mely mindazokkal a problémákkal szembesíti a nevelés-oktatás irányítására és megvalósítására vállalkozókat, melyek napjaink pluralista társadalmának összetettségéből, illetve az információáradat kezelhetetlenségének vagy másképpen az értékes, a helyes, a célok és feladatok megfelelő meghatározásának bizonytalanságából fakadnak!

Mi az elsődleges oka a bizonytalanságnak? A gyakorló pedagógus objektív és szubjektív okok miatt nem képes válogatni a bő elméleti (teoretikus) és gyakorlati munkát elősegítendő